

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ СПОЖИВАЧА

Досліджено поняття «кредитоспроможність», «оцінка кредитоспроможності» та з'ясовано їхню сутність. Автором проаналізовано погляди науковців щодо визначення вказаних термінів, вітчизняне законодавство та законодавство Європейського Союзу в галузі споживчого кредитування. Запропоновано авторське визначення понять «кредитоспроможність», «оцінка кредитоспроможності» споживача. В процесі дослідження автор акцентує увагу на недоліках законодавства щодо правового регулювання оцінки кредитоспроможності споживача та пропонує шляхи їх вирішення.

Ключові слова: кредитоспроможність, оцінка кредитоспроможності, споживач, захист прав споживача, правове регулювання, споживче кредитування.

Муляр М. С. Понятие и сущность оценки кредитоспособности потребителя

Исследованы понятия «кредитоспособность», «оценка кредитоспособности» и выяснены их сущности. Проанализированы взгляды ученых по определению указанных понятий, отечественное законодательство и законодательство Европейского Союза в области потребительского кредитования. Предложено авторское определение понятий «кредитоспособность», «оценка кредитоспособности» потребителя. В процессе исследования автор акцентирует внимание на недостатках законодательства о правовом регулировании оценки кредитоспособности потребителя и предлагает пути их решения.

Ключевые слова: кредитоспособность, оценка кредитоспособности, потребитель, защита прав потребителя, правовое регулирование, потребительское кредитование.

Muliar Myroslava. Concept and essence of creditworthiness assessemnt of consumer

The article is devoted to the study of the concepts of «creditworthiness», «assessment of creditworthiness» and clarification of their essence. The author analyzes the views of scientists on the definition of these concepts, domestic legislation and legislation of the European Union in the field of consumer lending.

© МУЛЯР Мирослава Сергіївна — здобувач Київського університету права НАН України

The author proposes the definition of the concepts of «creditworthiness», «assessment of creditworthiness» of the consumer. In the course of the research, the author focuses on the shortcomings of the legislation on the legal regulation of the assessment of consumer credit and proposes ways to solve them.

Keywords: *creditworthiness, credit assessment, consumer, consumer protection, legal regulation, consumer lending.*

Нині вже є очевидним, що надання доступу до кредиту позичальнику з негативною оцінкою кредитоспроможності може мати тяжкі наслідки як для позичальника і кредитодавця, так і для держави в цілому. Американські фахівці та деякі українські вчені зауважили, що фінансова криза, серед іншого, була обумовлена зниженням вимог до кредитоспроможності позичальників, відходом кредиторів від загальноприйнятих стандартів кредитування¹. Недостовірна та необ'єктивна практика оцінки кредитоспроможності позичальника була серед основних уроків Світової фінансової кризи 2008 року, тому належна оцінка кредитоспроможності позичальника стала одним із ключових засобів політики «відповідального кредитування» в світовій практиці регулювання споживчого кредитування, що відображено як в положеннях Директиви 2008/48/ЄС про кредитні договори для споживачів², так і в Директиві 2014/17/ЄС про кредитні договори для споживачів щодо житлового майна³. Обов'язок кредитодавця здійснювати оцінку кредитоспроможності споживача розглядається у законодавстві ЄС та США як механізм регулювання захисту споживача при споживчому кредитуванні направлений на забезпечення довіри до фінансового сектору та на запобігання кризових явищ у фінансово-кредитній сфері.

У статті 10 Закону України «Про споживче кредитування» встановлюється обов'язок кредитодавця до укладення договору про споживчий кредит оцінити кредитоспроможність споживача, враховуючи, зокрема, строк, на який надається споживчий кредит, суму кредиту, а за потреби — доходи споживача та мету отримання кредиту⁴.

Попри те, що в сучасних соціально-економічних умовах роль та значення оцінки кредитоспроможності позичальника істотно зросла, Закон «Про споживче кредитування» не дає легального визначення поняттям «кредитоспроможність», «оцінка кредитоспроможності», також ці визначення відсутні в інших чинних нормативно-правових документах та правовою наукою вони також не вироблені.

На нашу думку, відсутність зазначених дефініцій негативно позначається на регулюванні правовідносин в галузі споживчого кредитування, оскільки неоднозначність розуміння і тлумачення викликає проблеми не тільки на практиці споживчого кредитування, але і в юридичній науці. Точне визначення поняття «кредитоспроможність», як правової категорії має важливе теоретичне і практичне значення, тому що визначає завдання та мету оцінки кредитоспроможності споживача та її результат, що має велике значення, як для захисту прав споживачів так і кредиторів.

Здебільшого поняття оцінки кредитоспроможності у науково-практичній літературі вживається в економічному значенні. У правовій доктрині в Україні практично відсутні дослідження інституту «оцінки кредитоспроможності». Ширший науковий інтерес до даної теми ми знаходимо в економічній літературі, але немає однозначного розуміння сутності поняття «кредитоспроможність» і серед учених — економістів.

Теоретичний аналіз визначення поняття кредитоспроможності як економіко-правової категорії свідчить, що існують різні думки щодо визначення цього терміну.

В підручнику «Банківські операції» під редакцією професора О. В. Дзюблюка, кредитоспроможність тлумачиться як позичальника в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями винятково грошовими коштами⁵.

Подібну позицію висловлює і В. Галасюк, зазначаючи, що кредитоспроможність — це спроможність позичальника за

конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначеній кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності⁶.

При подібному підході під поняттям «кредитоспроможність» розуміється здатність позичальника грошовими коштами розрахуватися за своїми кредитними зобов'язаннями у строки, встановлені кредитною угодою.

Водночас, існує інша точка зору, відповідно до якої кредитоспроможність розглядається ширше та не обмежується лише фінансовою спроможністю позичальника вчасно виконувати кредитні зобов'язання. Так, на думку О. С. Кізлової, кредитоспроможність — це наявність передумов для одержання позичок, і спроможність повернути їх⁷.

В даному випадку не враховується той факт, що, на відміну від позички, кредит надається позичальнику на платній основі, тому кредитоспроможність має включати і спроможність позичальника регулярно сплачувати проценти як плату за кредит.

Цікавою є позиція, висловлена І. Б. Охріменко, який зазначає, що у загальному вигляді сучасний підхід до визначення поняття «кредитоспроможність» полягає у наступному: це бажання й можливість позичальника здійснювати оплату за кредитом, що можна виразити аббревіатурою *WAS*, де *W (wiliness)* — бажання, *A (ability)* — можливість, *S (stability)* — стабільність. Про можливість позичальника-фізичної особи свідчить рівень його доходів, показником бажання слугує кредитна історія, про третій критерій проінформує трудова книжка й соціальний статус⁸.

Таким чином, І. Б. Охріменко показує, що при тлумаченні терміну «кредитоспроможність» треба спиратися на комплекс факторів: матеріальний стан, кредитну історію, трудову діяльність, соціальні цінності та стабільність потенційного позичальника.

М. Ковбасюк надає тлумачення кредитоспроможності, як наявність у потенційного позичальника передумов для отримання кредитів, своєчасної сплати процентів за користування ними і погашення основного кредитного боргу в установлені строки»⁹.

На наш погляд такий підхід потребує уточнення щодо визначення передумов для отримання кредиту. Очевидно, в даному випадку під терміном «передумови» розуміються певні умови, обставини сприятливі для повернення кредиту, що обумовлені діяльністю позичальника в минулому. Такими умовами можуть бути, наприклад, наявність постійної роботи, задовільний фінансовий стан потенційного позичальника, його бездоганна кредитна репутація.

В «Тлумачному словнику економіста» також наведене визначення поняття кредитоспроможності як наявності передумов для одержання позичок, спроможності повернути їх. Кредитоспроможність позичальника визначається показниками, які характеризують його акуратність при розрахунках за раніше отримані кредити, його фінансове становище і перспективи змін, спроможність при необхідності мобілізувати грошові кошти з різних джерел¹⁰.

У Постанові Правління Національного банку від 25.01.2012р. № 23 «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», що втратило чинність, читаємо наступне. Кредитоспроможність — наявність у боржника (контрагента банку) передумов для проведення кредитної операції і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки; відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями¹¹.

Проаналізувавши зазначені вище дефініції кредитоспроможності, можна зробити висновок, що у більшості джерел це поняття розуміється не тільки як здатність потенційного

позичальника у майбутньому виконувати грошове зобов'язання за договором кредиту, а більш ширше, як його спроможність отримати кредит, що обумовлена позитивними, сприятливими для отримання кредиту, результатами його минулої діяльності. Для того, щоб усвідомити помилковість такої позиції, варто звернути увагу на те, що відповідно до положень Цивільного кодексу України¹², Закону України «Про споживче кредитування»¹³, за договором кредиту обов'язком кредитодавця є надання грошових коштів (кредиту) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а обов'язком позичальника є повернення кредиту та сплата процентів.

Отже, основною метою договору кредиту є надання кредитодавцем позичальнику грошових коштів та повернення цих грошових коштів зі сплатою процентів у майбутньому позичальником.

Виходячи з цього, при визначенні поняття «кредитоспроможність» не доцільно спиратися на здатність потенційного позичальника отримувати кредит, що обумовлена результатами його минулої діяльності. Адже забезпечення виконання зобов'язання позичальником за договором кредиту пов'язано з його діяльністю та фінансовим становищем у майбутньому. Окрім того, фінансова установа зацікавлена не в спроможності позичальника отримувати кредити, а в його спроможності повернути кредит разом з нарахованими процентами відповідно у строки та на умовах, визначених кредитною угодою. Таким чином, визначення поняття «кредитоспроможність» має базуватися на здатності позичальника повернути кредит (грошові кошти) та сплатити проценти відповідно до умов договору споживчого кредиту.

Розкрити сутність поняття кредитоспроможності допомагають і основні принципи кредитування — строковості, платності і повернення. Отже, потрібно звертати увагу на те, що позичальнику отримані у кредит кошти необхідно повернути разом

процентами, як платою за користування кредитом у встановлений кредитним договором термін.

Надзвичайно важливу рису кредитоспроможності виділяє Д. Кузьменко, як похідну від умов кредитування, що зафіксовані в кредитній угоді, між позичальником і кредитором. На думку автора, зазначена риса є визначальною з наступних мотивів: по-перше, тільки кредитний договір може встановити чіткі параметри взаємовідносин між банком та позичальником; по-друге, саме в кредитній угоді найбільш повно концентруються всі різні сутнісні сторони кредитних відносин та, відповідно, кредитоспроможність; по-третє, саме кредитний договір може розглядатися в якості універсального об'єкта ототожнення інтересів кредитора та позичальника¹⁴.

На нашу думку, такий підхід є найбільш прийнятним для визначення поняття кредитоспроможність, оскільки більш конкретно визначає доцільність взаємовідносин кредитодавця та позичальника щодо укладення та виконання договору споживчого кредиту. Адже кредитодавцю, щоб прийняти рішення про видачу кредиту позичальнику, достатньо бути впевненим, що кредит буде повернуто потенційним позичальником на умовах, встановлених кредитним договором, і тому не варто розглядати поняття кредитоспроможності у більш широкому аспекті.

Таким чином, на підставі вищезазначеного, аналізу різних поглядів на сутність поняття кредитоспроможність, автор надає власне визначення даної категорії.

Кредитоспроможність — це спроможність позичальника виконати грошове зобов'язання за договором споживчого кредиту, що включає повернення кредиту (грошових коштів) та сплату процентів кредитодавцю за користування кредитом у строки та на умовах, встановлених договором споживчого кредиту.

З наданої вище дефініції «кредитоспроможність» випливає й основна мета оцінки кредитоспроможності споживача —

визначення здатності позичальника виконати грошове зобов'язання за договором споживчого кредиту: повернути тіло кредиту та сплатити проценти за кредитом на умовах, встановлених кредитним договором.

У контексті адаптації українського законодавства у галузі споживчого кредитування до законодавства ЄС важливо відзначити, що поняття «кредитоспроможність», «оцінка кредитоспроможності» споживача у Директиві 2008/48/ЄС не визначено. Однак, поняття «оцінка кредитоспроможності» визначено у Директиві 2014/17/ЄС як оцінювання спроможності виконати боргове зобов'язання за договором кредиту у майбутньому¹⁵.

У статті 20 Директиви 2014/17/ЄС відзначається, що у процесі оцінки кредитоспроможності споживача повинні братися до уваги його доходи та витрати, а також інші економічні та фінансові показники.

Отже, оцінка кредитоспроможності споживача має здійснюватися на підставі зваженого підходу до розрахунку доходів та витрат споживача. Під час розгляду питання про надання кредиту і надалі в процесі обслуговування кредиту кредитодавець має обрати для оцінки кредитоспроможності ті показники, які так чи інакше відображають фінансове становище споживача, адже саме вони мають істотне значення для виконання грошових зобов'язань за кредитним договором.

Виходячи з цього, можна запропонувати таке визначення поняття «оцінка кредитоспроможності»: **Оцінка кредитоспроможності** — це процес визначення спроможності споживача у майбутньому виконати грошові зобов'язання за договором споживчого кредиту, що включає в себе дії і процедури, пов'язані зі збором і аналізом інформації про фінансовий стан споживача.

Розглядаючи питання правового регулювання оцінки кредитоспроможності споживача при споживчому кредитуванні, слід мати на увазі, що перевірка всіх фактів і обставин, що

впливають на ефективність визначення кредитоспроможності споживача, є процедурою досить складною, пов'язаною з об'єктивними труднощами отримання достовірної інформації і вимагає застосування спеціальних засобів і методів оцінки кредитоспроможності споживача. У зв'язку з цим, ефективність оцінки кредитоспроможності споживача безпосередньо залежить від досконалості правового регулювання суспільних відносин в даній сфері та запровадження єдиних правил здійснення оцінки кредитоспроможності споживача. Наразі у Законі «Про споживче кредитування» вимоги щодо інформації, необхідної для оцінки кредитоспроможності споживача, викладені не чітко, розмито та не точно. Так, відповідно до положень статті 10 Закону, оцінка кредитоспроможності споживача здійснюється на підставі достатньої інформації, отриманої від споживача, та, за необхідності, на основі інформації, законно отриманої з інших джерел. Поняття «достатня інформація» в Законі не визначено, як і критеріїв визначення достатності інформації. Разом з тим поняття «достатньої інформації» є доволі абстрактним та широким, що на практиці може призвести до довільного його розуміння. Безумовно, що така законодавча невизначеність обумовлює практичні труднощі з реалізацією згаданого положення, оскільки не з'ясовано, якого характеру та змісту «достатню» інформацію споживач має надати кредитодавцю для оцінки його кредитоспроможності, яку інформацію кредитодавець не має права вимагати від споживача. Абсолютна невизначеність рамок та критеріїв інформації для здійснення оцінки кредитоспроможності та відсутність порядку отримання такої інформації кредитодавцем може призвести до нічим необґрунтованих вимог до переліку відомостей про споживача, подання великого обсягу інформації та до зловживання кредитодавцем своїм становищем у відносинах з потенційним позичальником щодо витребування конфіденційної інформації, яка не має відношення до оцінки кредитоспроможності споживача.

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що українське законодавство про споживче кредитування у частині правового регулювання оцінки кредитоспроможності споживача потребує більш чіткої законодавчої регламентації процедури здійснення оцінки кредитоспроможності споживача: чіткого закріплення прав та обов'язків учасників цих правовідносин, встановлення переліку та критеріїв інформаційної бази, що використовуються для оцінки кредитоспроможності споживача.

Для уникнення розбіжностей у розумінні та тлумаченні понять «кредитоспроможність», «оцінка кредитоспроможності» на практиці споживчого кредитування пропонуємо внести зміни до частини 1 статті 1 Визначення термінів Закону України «Про споживче кредитування», доповнивши її пунктами дванадцять та тринадцять такого змісту: Кредитоспроможність — це спроможність позичальника виконати грошове зобов'язання за договором споживчого кредиту, що включає повернення кредиту (грошових коштів) та сплату процентів кредитодавцю за користування кредитом у строки та на умовах, встановлених договором споживчого кредиту.

Оцінка кредитоспроможності — це процес визначення спроможності споживача у майбутньому виконати грошові зобов'язання за договором споживчого кредиту, що включає в себе дії і процедури, пов'язані зі збором і аналізом інформації про фінансовий стан споживача.

1. *Євтух О. Т., Євтух О. О., Сітовська Л. В.* Сучасні економічні кризи: фінансово-правовий аспект // Вісник університету «Україна». 2011. № 2. С. 99–105. URL: http://www.vmurol.com.ua/upload/Naukovo_doslidna%20roboata/Elektronni_vidannya/Visnik_Pravo_2_2011.pdf 2. *Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC* // OJ L 133, 22.5.2008, P. 66–92. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=CELEX:32008L0048>. 3. *Directive 2014/17/EC of the European Parliament and of the Council of 4 February 2014 on credit agreements for consumers relating to residential immovable property and amending Directives 2008/48/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010.* URL:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0017&from=BG>. 4. *Про споживче кредитування*: Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>. 5. *Банківські операції*: підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. В. Дзюблока. Тернопіль: Вид-во THEU «Економічна думка», 2009. 696 с. 6. *Галасюк В. В.* Оцінка кредитоспроможності позичальників: що оцінюємо? // Вісник НБУ. 2009. № 5. С. 54–56. 7. *Кізлова О. С.* Іпотечне кредитування як складова економічної стабільності. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5675/Kizlova%20ipotечne.pdf?sequence=1> 8. *Охріменко І. Б.* Вдосконалення оцінки кредитоспроможності фізичних осіб в банках шляхом застосування диференційованого підходу до позичальників. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/5_ukr/68.pdf 9. *Ковбасюк М. Р.* Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємства: Навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Скарби», 2001. 336 с. 10. *Гончаров С. М., Кушнір Н. Б.* Тлумачний словник економіста; за ред. С. М. Гончарова. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Honcharov_Stanislav/Tlumachnyi_slovyk_ekonomista.pdf 11. *Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями*: Постанова Правління Національного банку від від 25.01.2012 р. № 23. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12> (Постанова втратила чинність на підставі постанови Правління Національного банку України № 351 від 30.06.2016). 12. *Цивільний кодекс України*: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. 13. *Про споживче кредитування*: Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>. 14. *Кузьменко Д.* Теоретичні підходи до визначення кредитоспроможності позичальника: аналіз проблемних питань // Банківські операції. 2010. № 11-12. С. 35-40. URL: <http://securities.usmdi.org/PDF/551.pdf> 15. *Directive 2014/17/EC of the European Parliament and of the Council of 4 February 2014 on credit agreements for consumers relating to residential immovable property and amending Directives 2008/48/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0017&from=EN>.

Muliar Myroslava. Concept and essence of creditworthiness assesment of consumer

The insecure and biased practices of assessing the borrower's creditworthiness were among the main lessons of the 2008 World Financial Crisis, and the proper assessment of the borrower's creditworthiness has become one of the key means of «responsible lending» policies in the world of consumer credit regulation, as

reflected in the provisions of Directive 2008 / 48 / EU and Directive 2014/17 / EU. The obligation of the lender to assess consumer credit is considered by EU and US legislation as a mechanism for regulating consumer protection in consumer lending aimed at securing confidence in the financial sector and in preventing crises in the financial and credit sector.

The Law of Ukraine «On Consumer Lending» establishes the duty of the lender to conclude a consumer loan agreement to assess the consumer's creditworthiness.

Despite the fact that in today's socio-economic conditions the role and importance of assessing the borrower's creditworthiness significantly increased, the Law «On Consumer Lending» does not define the concept of «creditworthiness», «assessment of creditworthiness», nor these definitions exist in other current normative legal documents and they are also not developed by legal science. When, the precise definition of the concept of «creditworthiness» as a legal category has an important theoretical and practical significance, since it defines the task and purpose of assessing the consumer's creditworthiness and its result, which is of great importance both for protecting the rights of consumers and lenders.

The purpose of the article is to: define the concepts of «creditworthiness», «assessment of creditworthiness» and clarify their essence.

In the course of the study, the author analyzed the views of scientists on the definition of these concepts, domestic legislation and legislation of the European Union in the field of consumer lending. Author's definition of the concepts of «creditworthiness», «estimation of creditworthiness» of the consumer is offered. In the course of the research, the author focuses on the shortcomings of legislation regarding the legal regulation of the assessment of consumer credit and proposes ways to resolve them.

Keywords: creditworthiness, credit assessment, consumer, consumer protection, legal regulation, consumer lending